

FONTANNY I URZĄDZENIA WODNE W PARKU PAŁACOWYM W ŻAGANIU.

Zawartość opracowania:

1. Rys historyczny.
2. Opis obecnego stanu zachowania obiektów.
3. Cel oraz proponowane założenia konserwacji i restauracji obiektów.
4. Proponowany program prac.

1. Rys historyczny.

FONTANNY I URZĄDZENIA WODNE W PARKU PAŁACOWYM W ŻAGANIU OD 2 POŁ. XIX W. DO POCZ. XX W.

Fontanny, zwane też wodotryskami lub źródłami, występowały już w starożytności i znane są m.in. z willi rzymskich w Pompejach. Wodotryski, kanały nawadniające i marmurowe wodospady (*chadar*) stanowiły nieodłączne elementy ogrodów islamskich. Urządzenia wodne pełniły tu nie tylko funkcję estetyczną – woda miała również ochładzać powietrze i odstraszać owady.¹ W ogrodach renesansu i baroku doszło do przewartościowania urządzeń wodnych, które stały się elementem ważniejszym od samych roślin, służącym przede wszystkim do percepcji, podziwiania i zaskakiwania. Twórcy XVIII-wiecznych angielskich ogrodów krajobrazowych z upodobaniem wprowadzali naturalne ciek i zbiorniki wodne, co było zgodne z ówczesnymi tendencjami estetycznymi. Wraz z powrotem w XIX w. do form historycznych, na popularności ponownie zyskały urządzenia wodne, będące np. jednym z elementów popularnych wówczas ogrodów włoskich. Przykład takiego właśnie ogrodu powstał w 2 poł. XIX w. Żaganiu przy oranżerii książęcej nad Bobrem.

Dawny park książęcy w Żaganiu (niem. Sagan) na Dolnym Śląsku w czasach swojej świetności, która przypadła na okres od drugiej połowy lat 50-tych XIX w. do początku lat 40-tych XX w., zaliczany był do najpiękniejszych założeń w Niemczech. Dzieło tworzenia parku,

---

¹ P. Hobhouse, *Historia ogrodów*, Warszawa 2005, s. 60.

które wypełniło cały okres panowania księżnej żagańskiej Dorothée, księżnej de Dino, księżnej de Talleyrand (1844-1862), kontynuowali jej następcy – najstarszy syn Napoleon Louis, książę żagański, książę de Talleyrand, książę de Valençay, książę de Chalais (1862-1898) oraz wnuk Charles Frederic Guillaume Boson książę de Talleyrand, książę żagański (1898-1910). Podstawowymi opracowaniami, które pozwalają dziś odtworzyć stan założenia z tego okresu, jest przede wszystkim monografia parku książęcego w Żaganiu autorstwa O. Teicherta, opublikowana w 1858 r.², artykuł H. Jägera z 1859 r.³ oraz przewodnik po Żaganiu i okolicy autorstwa P. Lauschke (ok. 1910)⁴. Istotne informacje na temat poszczególnych etapów kształtowania tego założenia i jego roli w życiu mieszkańców miasta zawiera również zbiór notatek prasowych pochodzących z lat 1801-1880, zamieszczanych w „*Saganer Wochenblatt*” (Tygodniku Żagańskim) i opublikowanych w 1896 r.⁵

Przepływająca przez Żagań rzeka Bóbr, której nurt na wysokości oranżerii książęcej rozdzielał się na dwie odnogi, tj. Młynówkę i Tylny Bóbr, rozczłonkowała w naturalny sposób park książęcy na trzy odrębne części – ogród pałacowy, czyli park przedni, park środkowy, zwany również bażanciarnią oraz park górny, funkcjonujący także pod nazwą *Kammerau*. Zróżnicowanie warunków terenowych w poszczególnych częściach założenia parkowego miało podkreślać ich odmienną funkcję. Ogród pałacowy, nazywany również parkiem kwietnym, pełnił rolę ogrodu ozdobnego, a jego równinny charakter, będący następstwem przeprowadzonych na wielką skalę prac ziemnych, umożliwił założenie parterów kwiatowych i wprowadzenie licznych elementów dekoracyjnych. Płaski teren bażanciarni wykorzystano do wytyczenia miejsc widokowych służących wypoczynkowi i percepcji określonych fragmentów ogrodu pałacowego, jak również do utworzenia polan i przesieki będącej główną osią widokową całego założenia. Wzdłuż wysokich brzegów Tylnego Bobru w parku górnym rozmieszczono natomiast liczne punkty widokowe, z których podziwiać można było perspektywy otwierające się na poszczególne elementy kompozycyjne założenia parkowego wplecione w panoramę miasta.

Do istotnych elementów służących ozdobie ogrodu pałacowego (parku przedniego) należały fontanny, z których pierwsze wprowadzono jeszcze na polecenie księżnej żagańskiej Dorothée. Jedną z nich usytuowano centralnie przed skrzydłem wschodnim pałacu, pośrodku kwietnika, co ukazuje gwasz z około 1850 r. Wg opisu Teicherta było to urządzenie składające się

---

² O. Teichert, *Der Herzogliche Park zu Sagan*, Sagan u. Sprottau 1858.

³ H. Jäger, *Der Park zu Sagan*, „Gartenflora Deutschlands, Russlands und der Schweiz“, VII, 1859, s. 207-214.

⁴ P. Lauschke, *Führer durch Sagan und Umgegend*, Sagan ok. 1910.

⁵ P. Mertsching, *Sagan von 1801 bis 1880*, Sagan 1896.

z kamiennego zbiornika w formie obszernej misy, w której środku znajdował się Faun⁶. Na tym miejscu powstała później fontanna z najadami i Amorem, o której będzie mowa w dalszej części tekstu.

Do czasów II wojny światowej przetrwała druga z fontann księżnej, od czasu swego powstania uznawana za jedną z największych osobliwości żagańskiego parku. Mowa tu o tzw. Fontannie Kwietnej (*Blumen-Fontaine*), usytuowanej przed fasadą szklarni (kwiaciarni) zlokalizowanej na wschód od pałacu, wzniesionej w 1848 r. Jej projekt powstał w okresie zimy 1848/1849, a realizacja tego urządzenia nastąpiła w r. 1849⁷. Słów zachwytu nad tym dziełem nie szczędził Jäger, który w 1859 r. pisał następująco: *[Fontanna Kwietna] jest tak osobliwa, że należy wątpić, aby została przewyższona w swej oryginalności i prawdopodobnie nie ma sobie równej. Jest to trzypiętrowy ogród kwietny na wolnym powietrzu. (...) Można sobie wyobrazić żeliwną fontannę z trzema misami albo muszlami, gdzie bez przerwy z górnych mniejszych do dolnej większej spada woda z wysokości około 15 stóp i względnie szeroko, a misa ta zamiast wodą ustawicznie wypełniona jest wspaniałymi kwiatami we wszystkich kolorach, rolę strumieni wody wreszcie, które spadałyby za karbowane brzegi muszli, gdyby to była woda, grają rośliny pnące, które oczywiście rosną od dołu do góry na drutach. Całość wylania się z obfitego kwietnika, który tworzy niejako najniższy basen wodny. Nie znam wynalazcy tej wspaniałej rzeczy, lecz być może był to ktoś, kogo gust zasługuje na jawną pochwałę.*⁸

Spośród gatunków roślin wykorzystanych do dekoracji „fontanny” Teichert wymienia fuksje, pantofelniki, złocienie, pelargonie i floksy, a z roślin pnących *Maurandia Barklayana*, *Mikania odorata scandens*, *Boussingaultia baselloides* i *Calystegia davurica*⁹. Wygląd Fontanny Kwietnej w jej pierwotnym kształcie znany jest z przekazów ikonograficznych pochodzących z czasów księżnej żagańskiej Dorothée. W późniejszym okresie zrezygnowano z wystroju kwietnego tego urządzenia, zdemontowano również żelazne druty, po których pięły się rośliny pnące. Potwierdzają to zachowane karty pocztowe z pierwszej ćwierci XX w., jak również opracowanie Lauschkego, który w swym szczegółowym opisie zespołu pałacowo – parkowego w Żaganiu sprzed I wojny światowej, ledwie wspomina o niegdysiejszej osobliwości parku książęcego, a dawną Fontannę Kwietną nazywa Pucharową (*Becher-Fontäne*)¹⁰.

Jeszcze w czasach księżnej żagańskiej Dorothée powstał zamysł budowy wielkiej fontanny przed pałacem od strony południowej. W tym celu na placu przed oranżerią rampową

⁶ Teichert, *op. cit.*, s. 4.

⁷ Ibidem, s. 29.

⁸ Jäger, *op. cit.*, s. 210-211.

⁹ Teichert, *op. cit.*, s. 44.

¹⁰ Lauschke, *op. cit.*, s. 59.

umiejscowiono basen w kształcie kolistym, widoczny na mapie parku książęcego z 1858 r., stanowiącej załącznik do opracowania Teicherta. Z planów tych ostatecznie zrezygnowano, wykorzystując już istniejący basen jako kwietnik¹¹. Do idei budowy tego wodotrysku powrócił następca księżnej, Napoleon Louis, o czym świadczy notatka opublikowana w 1866 r. w „*Saganer Wochenblatt*”, z której wynika, że zrealizowano wówczas budowę wodociągu w parku książęcym, zgodnie z planem zmarłej w 1862 r. księżnej żagańskiej. Ujęcie wody i pompę do obsługi Głównej Fontanny (*Hauptfontaine*) przed pałacową rampą zbudowano przy tzw. górnym młynie pałacowym.¹² Lauschke wspomina o „potężnym strumieniu” tej fontanny, nazywanej „Olbrzymią” (*Riesenfontäne*)¹³. Z bardziej szczegółowych opisów wynika, że urządzenie to tryskało na przemian raz jednym strumieniem wody na wysokość 30 m, raz pięcioma strumieniami¹⁴. Dysze fontanny znajdowały się między kamieniami naturalnymi ułożonymi w stos, który umieszczono pośrodku basenu. Basen wodotrysku, posiadający rzut przenikającego się kwadratu i czteroliścia, zachował się do czasów obecnych.

W okresie letnim 1866 r. na polecenie księcia żagańskiego wszystkie urządzenia wodne w parku udostępniono publiczności w dni świąteczne i niedziele od godziny 10 do 19.30 oraz w każdy wtorek i czwartek od godziny 13.00 do 20.30¹⁵.

Jak donosił „*Saganer Wochenblatt*”, w czerwcu 1874 r. w przedniej części parku pałacowego ustawiono wielką grupę rzeźbiarską odlaną z brązu, złożoną z postaci najad i Neptuna (właściwie Amora z atrybutami boga morza)¹⁶ (Fot.3.). Był to element wodotrysku usytuowanego przed skrzydłem wschodnim rezydencji, na miejscu wspomnianej fontanny z Faunem, powstałej w czasach księżnej Dorothée. W centrum kolistego basenu nowej fontanny ustawiono ośmioboczny kamienny postument zdobiony festonem, dźwigający trzy klęczące najady¹⁷, określane w innych źródłach jako nereidy¹⁸, trzymające nad głowami misę wypełnioną kulą, na której szczycie stał Amor otoczony przez cztery delfiny. Lauschke przytoczył następujący opis tego urządzenia: *Nereidy trzymają zbiornik, w którym stoi uskrzydłony Amor upojony zwycięstwem, powracający z królestwa boga morza Neptuna, po tym, jak go pokonał i pozbawił trójzębu i rogu z muszli. Z rogu tego wysyła on na urągowisko strugę wody, podczas gdy delfiny tryskają wodą do wnętrza basenu.*

19

---

¹¹ Teichert, *op. cit.*, s. 5.

¹² Mertsching, *op. cit.*, zapis pod datą 27. Januar 1866.

¹³ Lauschke, *op. cit.*, s. 61.

¹⁴ W. Irrgang, *Bemerkenswerte Parkanlagen in Schlesien*, Dortmund 1878, s. 96.

¹⁵ Mertsching, *op. cit.*, zapis pod datą 29. Juli 1866.

¹⁶ Ibidem, zapis pod datą 17. Juni 1874.

¹⁷ Najady – w mitologii greckiej boginki źródeł, jezior i rzek.

¹⁸ Nereidy – w mitologii greckiej 50 nimf morskich, córek Nereusa, odznaczających się wielką urodą.

¹⁹ Lauschke, *op. cit.*, s. 58-59.

Niewykluczone, że pierwowzorem żagańskiej była barokowa fontanna stojąca przed nieistniejącym już Palais Schwerin w Berlinie (Fot.4.), zbudowanym w latach 1734-1737 (dawniej Wilhelmstraße 73)²⁰. Grupa rzeźbiarska z fontanny berlińskiej była identyczna, różnica między obydwoma obiektami polegała jedynie na formie postumentu. Wypada w tym miejscu przypomnieć, że książę żagański Napoleon Louis realizując program upiększania parku w Żaganiu, szukał inspiracji m. in. w berlińskim środowisku artystycznym. Dość wspomnieć, że w tym samym roku, co omawiana fontanna przed skrzydłem wschodnim pałacu, przed fasadą (elewacją północną) ustawiono na jego polecenie dwa posągi Wiktorii wg Christiana Daniela Raucha²¹, będące kopiami rzeźb stojących przy Nowym Pawilonie w zespole pałacowo - parkowym Charlottenburg w Berlinie (tzw. I i II Wiktorie Charlottenburska). Palais Schwerin był niewątpliwie znany księciu żagańskiemu, stanowił bowiem w tym czasie własność Ministerstwa Pruskiego Domu Królewskiego²², przy tym położony był przy jednej z najważniejszych ulic w centrum Berlina, w sąsiedztwie pałacu spowinowaconych z Talleyrandami Radziwiłłów (dawniej Wilhelmstraße 77).

Jedną z najważniejszych realizacji księcia Napoleona Louisa w parku książęcym w Żaganiu był wspomniany już ogród w typie włoskim, nazywany Ogrodem Ludwika (*Ludwigsgarten*), powstały przy oranżerii nad Bobrem na miejscu dawnego Ogrodu Holenderskiego księżnej Dorothée. Obok kopii słynnych rzeźb artystów włoskich okresu manieryzmu i klasycyzmu oraz wolnostojących waz, pojawiły się tam dwie fontanny, zlokalizowane przed ryzalitem środkowym oranżerii oraz bezpośrednio nad rzeką.

Fontanna przed wejściem głównym do oranżerii książęcej (Fot.5.) posiadała basen o kształcie występującym w omówionej już Fontannie Głównej. Wewnątrz basenu ustawiono czworoboczny postument stanowiący podstawę dla obelisku zwieńczonego wazą. Do każdego z boków postumentu dostawiono trzy czwarte kolumnę o żłobkowanym trzonie, dźwigającą niewielki basen w kształcie stylizowanej muszli, boki postumentu zaś zdobiły prostokątne płyciny z umieszczoną centralnie maską. Z ust stylizowanych twarzy ludzkich wyobrażonych na maskach wydobywały się pojedyncze strumienie wody. Wazę wypełniały rośliny kwitnące. Materiały ikonograficzne wskazują, że była to zasadniczo fontanna kamienna, jedynie baseny o formie muszli oraz maski stanowiły odlewy z brązu. Z elementów tego urządzenia w stanie pierwotnym przetrwał jedynie basen.

---

²⁰ M. Mertens, *Berliner Barockpaläste. Die Entstehung eines Bautyps in der Zeit der ersten preußischen Könige*, Berlin 2003, s. 460.

²¹ Mertsching, *op. cit.*, zapis pod datą 17. Juni 1874.

²² Mertens, *op. cit.*, s. 463.

Fontanna umiejscowiona na tarasie nad Bobrem powstała również w czasach księcia Napoleona Louisa²³. (Fot.6.). W świetle zachowanych skąpych przekazów można przypuszczać, że jej forma już w początkach XX w. odbiegała od pierwotnej. Prawdopodobnie początkowo elementem charakterystycznym tego urządzenia była żaba wypływająca strumień wody²⁴, skąd wzięła się nazwa wodotrysku, określanego jako Żabia Fontanna (*Frosch-Fontäne*) lub Żabie Źródło (*Froschbrunnen*). Jego dodatkowym elementem była zapewne postać chłopca z leżącą obok amforą, z której wylewał się strumień wody i wpadał do basenu²⁵. Jak pisał Lauschke: *Niegdyś spadający w dół strumień wody wypływał z amfory leżącej obok chłopca, lecz teraz mały Satyr osobiście broni swojej skóry przed żabą walczącą tą samą bronią*²⁶. Postać Satyra znana jest z innej żagańskiej fontanny, zlokalizowanej niegdyś nad stawem karpiowym przy oranżerii. W świetle cytowanego opisu należy przypuszczać, że elementy tego wodotrysku zostały później wykorzystane do przebudowy Żabiej Fontanny, względnie cała fontanna została przeniesiona z okolicy stawu karpiowego (Fot.7.) na taras nad Bobrem. Jak w przypadku innych fontann z parku żagańskiego elementy kamienne również połączono tu z odlewami z brązu.

Spośród historycznych urządzeń wodnych w parku książęcym należy jeszcze wymienić kaskadę rustykalną – sztucznie utworzony wodospad zbudowany z kamieni naturalnych i głazów, zlokalizowany w pn. zach. części dawnej fosy. Kaskada ta powstała prawdopodobnie z inicjatywy księcia żagańskiego Napoleona Louisa, ponieważ nie występuje jeszcze w monografii Teicherta oraz na mapie parku z tego czasu, wymieniana jest natomiast w opracowaniu Lauschkego jako fontanna „skalna” (*Felsenfontäne*)²⁷. Brzegi tego wodospadu porastały bliżej nieokreślone rośliny alpejskie²⁸.

Wspomniana kaskada zamyka grupę fontann i urządzeń wodnych, funkcjonujących w parku książęcym w Żaganiu od drugiej połowy lat 50-tych XIX w. do początku lat 40-tych XX w. Już z czasów późniejszych pochodzi zapewne fontanna usytuowana w zachodniej części placu przed wejściem głównym do pałacu od strony ul. Szprotawskiej. Jest to wodotrysk w formie stosu z umieszczoną na szczycie wazą kamienną. Stos ten tworzą kamienie naturalne, głazy i detale kamieniarskie połączone w niezbyt estetyczny sposób zaprawą cementową. Obiekt ten nie występuje w opracowaniach sprzed II wojny światowej, nie figuruje również na mapach i planach założenia pałacowo – parkowego z tego okresu.

Opracowała: Katarzyna Adamek-Pujso

---

²³ Irrgang, *op. cit.*, s. 97.

²⁴ Irrgang, *op. cit.*, s. 97.

²⁵ Lauschke, *op. cit.*, s. 60.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, s. 60.

Bibliografia:

- Irrgang W., Bemerkenswerte Parkanlagen in Schlesien, Dortmund 1878.
Jäger H., Der Park zu Sagan, „Gartenflora Deutschlands, Russlands und der Schweiz“, VII, 1859, s. 207-214.
Lauschke P., Führer durch Sagan und Umgegend, Sagan ok. 1910.
Mertsching P., Sagan von 1801 bis 1880, Sagan 1896.
Teichert O., Der Herzogliche Park zu Sagan, Sagan u. Sprottau 1858.

2. Opis obecnego stanu zachowania obiektów.

Do dnia dzisiejszego praktycznie żadne z zabytkowych urządzeń wodnych wzniesionych w parku pałacowym w Żaganiu nie zachowało się w oryginale. Z opisywanych na pocz. XX w. czterech fontann zachowały się trzy, jedną nazywaną *Fontanną Kwiatową (Blumen-Fontaine)*, usytuowaną dawniej przed fasadą szklarni (kwiaciarni) zlokalizowanej na wschód od pałacu, zniszczono całkowicie. Pozostałe fontanny zostały uszkodzone ale systematycznie prowadzone remonty i drobne naprawy pozwoliły przetrwać im do czasów współczesnych. Najmniejszym przekształceniom uległa fontanna wybudowana przed pałacem od strony południowej położona przed pomieszczeniami oranżerii rampowej. Płytko wkopana w ziemię cembrowina oraz brak rozbudowanych detali rzeźbiarskich pozwolił przetrwać jej bez większych przekształceń.

Fontanna z *Nereidami i uskrzydłonym Amorem* wzniesiona przed ścianą wschodniego skrzydła pałacu zachowała się tylko połowicznie w oryginale. Do dnia dzisiejszego przetrwały misa oraz postument na którym stała pierwotnie odlana w brązie grupa rzeźbiarska złożona z figur Nerejd oraz postaci Neptuna bądź uskrzydłonego Amora (opis - część historyczna). Rzeźby zniszczono prawdopodobnie jeszcze w czasie II wojny światowej. W latach 80 XX w, na podstawie zdjęć archiwalnych, wykonano rekonstrukcję figur w zaprawie cementowej – (metoda wycisku). Niestety materiał ten ulega obecnie powolnym procesom wietrzeniowym, narażona na częste zamakanie porowata zaprawa pęka odsłaniając żelazne zbrojenie. Korodujące pręty rozpychają cementową zaprawę i powodują powstawanie dodatkowych pęknięć, odspojień i rozwarstwień a w rezultacie odpadanie całych elementów. Obecnie wszystkie rzeźby nadają się do wymiany.

Podobnemu przekształceniu uległy fontanny wzniesione przed budynkiem nieistniejącej oranżerii. Jedna położona w alei przed wejściem do budynku zachowała się jedynie w części przyziemia. Wykute w piaskowcu ściany cembrowiny poza kilkoma ubytkami oraz pęknięciami

zachowały się w komplecie. Zniszczony został natomiast zwieńczony wazonem kamienny postument, z odlanymi w brązie stylizowanymi rzygaczami oraz misami przelewowymi, w jego miejscu wymurowano blok z kawałków kamienia i zaprawy cementowej zwieńczony kutą w piaskowcu misą w kształcie stylizowanej muszli. Element może pochodzić z innego miejsca parku niestety nie udało się ustalić jego pierwotnej lokalizacji. Teren wokół fontanny zarósł trawą, ogólnie jest zaniedbany i nieuporządkowany.

Podobny los spotkał najbardziej malowniczo położoną fontannę spośród wszystkich pałacowych urządzeń wodnych, tzw. *Żabią Studnię*. Wzniesiona nad brzegiem rzeki kompozycja architektoniczna obejmowała kilkustopniowe zejście na niewielki placyk pośrodku, którego znajdowała się fontanna. Plac oraz zejście otoczone było ażurowym murkiem rozpiętym pomiędzy ceglanyimi słupkami zwieńczonymi kutymi w piaskowcu nakrywami. Obecnie zachował się jedynie kształt całego założenia, zmienione zostało obmurowanie placzyku a także sama fontanna, którą pierwotnie stanowiła odlana w brązie niewielka kolumna zwieńczona wylewającym wodę małym satyrem. Zniszczoną kolumnę jak i rzeźbę satyra zastąpiono betonową figurą żaby.

Ostatnia z fontann tzw. skalna stojąca na skwerze przed głównym wejściem do pałacu wykonana z połączonych ze sobą różnej wielkości kamieni także wymaga interwencji konserwatorskiej. Tworzące ją głazy i kamienie są obluzowane, przekształceniu uległo zwieńczenie fontanny wraz z wodotryskiem. Ponadto brak odpowiedniego odprowadzenia wody powoduje tworzenie się w jej obrębie przypadkowych i nieestetycznych kałuż.

Podobnie jak opisaną fontannę wykonano kaskadę wodną na zboczu pałacowej fosy, w tym przypadku także największym problemem są obluzowane kamienie i brak odpowiedniego odprowadzenia wody.

Podsumowując należy stwierdzić pilną potrzebę remontu fontann oraz wymienionych urządzeń z uwzględnieniem modernizacji infrastruktury wodno kanalizacyjnej oraz elektrycznej. Zachowane do dzisiaj instalacje pochodzą jeszcze z końca XIX w i nie spełniają prawidłowo swych funkcji użytkowych. Dużym problemem w przypadku każdej fontanny są niekontrolowane straty wody przeciekającej do gruntu przez nieszczelne podłoże czy popękane ściany cembrowin. Nieekonomiczny jest także sposób doprowadzenia wody do fontann z wykorzystaniem starej pompy (XIX w) tłoczącej wodę z pobliskiej rzeki. Wysłużone urządzenie zużywa dużo energii elektrycznej i ulega częstym awariom.

3. Cel oraz proponowane założenia konserwacji i restauracji obiektów

Odtworzenie i modernizacja fontann oraz urządzeń wodnych w parku pałacowym w Żaganiu pomoże przywrócić część dawnej świetności tego miejsca. Podniesie jego walory estetyczne, krajobrazowe oraz wartość turystyczną, która z punktu widzenia gospodarki miasta ukierunkowanej na rozwój turystyki w oparciu o istniejące zabytki architektury i dziedzictwo kulturowe jest bardzo istotna.

Ponadto odtworzenie architektury poszczególnych urządzeń wodnych, wzbogacenie ich o elementy dekoracji rzeźbiarskich nawiązujących do dawnego przepychu widocznego na archiwalnych materiałach ikonograficznych przywróci indywidualny styl parku pieczęlowicie wypracowany przez jego XIX wiecznych twórców.

Oczywiście remont samych fontann nie przywróci dawnej świetności całemu parkowi jednak może być początkiem do szerzej zakrojonych prac modernizacyjno - rekonstrukcyjnych obejmujących odtworzenie wszystkich elementów małej architektury, zieleni oraz zabudowań parkowych, nawiązując tym samym do najlepszych tego typu założeń zachowanych na terenie całej Europy.

4. Proponowany program prac dla fontann i urządzeń wodnych znajdujących się na terenie parku przy Pałacu Książęcym w Żaganiu.

1. Fontanna przed oranżerią rampową.

- 1.1. rozebranie istniejących elementów fontanny (ściany cembrowiny, zerwanie podłoża)
- 1.2. wykonanie nowego doprowadzenia i odprowadzenia wody w systemie obiegu zamkniętego, instalacja dysz wylotowych wodotrysku,
- 1.3. wykonanie kanalizacji umożliwiającej spust wody z fontanny
- 1.4. wykonanie instalacji elektrycznej zapewniającej prawidłową pracę pompy wodnej oraz oświetlenia
- 1.5. wykonanie nowego podłoża zbiornika fontanny wg norm budowlanych
- 1.6. wykonanie ścian cembrowiny wg pierwotnego układu oraz kształtu przy zachowaniu norm budowlanych właściwych dla tego typu obiektów
- 1.7. wykonanie w środkowej części fontanny „skalnej wyspy” (odpowiednio poukładane i zamocowane wokół wodotrysku granitowe otoczaki)

2. Fontanna z Najadami (Nereidami) i uskrzydłonym Amorem.

- 2.1. rozebranie istniejących elementów fontanny (ściany cembrowiny, usunięcie podłoża, środkowego postumentu wraz z zamontowanymi na nim figurami)
- 2.2. wykonanie nowego doprowadzenia i odprowadzenia wody w systemie obiegu zamkniętego, instalacja dysz wylotowych wodotrysku,
- 2.3. wykonanie kanalizacji umożliwiającej spust wody z fontanny

- 2.4. wykonanie instalacji elektrycznej zapewniającej prawidłową pracę pompy wodnej oraz oświetlenia
- 2.5. wykonanie nowego podłoża zbiornika fontanny wg norm budowlanych
- 2.6. wykonanie ścian cembrowiny wg pierwotnego układu oraz kształtu przy zachowaniu norm budowlanych właściwych dla tego typu obiektów
- 2.7. wykonanie w środkowej części fontanny postumentu nawiązującego programem ikonograficznym wielkością i kształtem do pierwotnie istniejącego
- 2.8. ustawienie na postumencie zrekonstruowanego zespołu figur

3. Fontanna Kwiatowa (nieistniejąca).

- 3.1. odkopanie pozostałości fontanny, rozpoznanie ich stanu zachowania oraz rozmieszczenia
- 3.2. rozebranie istniejących elementów fontanny (ściany cembrowiny, usunięcie podłoża, środkowego postumentu – jeżeli takowe elementy się zachowały)
- 3.3. wykonanie nowego doprowadzenia i odprowadzenia wody w systemie obiegu zamkniętego, instalacja dysz wylotowych wodotrysku,
- 3.4. wykonanie kanalizacji umożliwiającej spust wody z fontanny
- 3.5. wykonanie instalacji elektrycznej zapewniającej prawidłową pracę pompy wodnej oraz oświetlenia
- 3.6. wykonanie nowego podłoża zbiornika fontanny wg norm budowlanych
- 3.7. wykonanie ścian cembrowiny wg pierwotnego układu oraz kształtu przy zachowaniu norm budowlanych właściwych dla tego typu obiektów
- 3.8. wykonanie w środkowej części fontanny postumentu nawiązującego wielkością i kształtem do pierwotnie istniejącego

4. Fontanna „Żabia Studnia” nad Bobrem.

- 4.1. rozebranie istniejących elementów architektonicznych fontanny oraz jej ogrodzenia i schodów
- 4.2. demontaż zachowanych oryginalnych kamiennych elementów fontanny i poddanie ich pracom konserwatorsko – restauratorskim.
- 4.3. wymurowanie nowego ogrodzenia:
  - słupki ceglane zwieńczone kamiennymi nakrywami (płyty piaskowcowe z profilowanymi brzegami).
  - pomiędzy słupkami grodzienie wykonane z ceramicznych kształtek (patrz foto)
  - także zwieńczone kamiennymi nakrywami
  - montaż kamiennych lub imitujących kamień (piaskowiec) schodów wzór wg istniejących stopni
- 4.4. wykonanie nowego doprowadzenia i odprowadzenia wody w systemie obiegu zamkniętego, instalacja dysz wylotowych wodotrysku,
- 4.5. wykonanie kanalizacji umożliwiającej spust wody z fontanny
- 4.6. wykonanie instalacji elektrycznej zapewniającej prawidłową pracę pompy wodnej oraz oświetlenia
- 4.7. wykonanie nowego podłoża zbiornika fontanny wg norm budowlanych
- 4.8. wykonanie ścian cembrowiny wg pierwotnego układu oraz kształtu
- 4.9. ułożenie wokół fontanny podłoża ze stylowych płytek ceramicznych, kamiennych lub lastrykowych ewentualnie wykonanie podłoża gresowego, żwirowego.
- 4.10. wykonanie w środkowej części fontanny postumentu nawiązującego wielkością i kształtem do pierwotnie istniejącego, montaż poddanych konserwacji kamiennych elementów montaż zrekonstruowanej wg zdjęć archiwalnych figury satyra

5. Fontanna naprzeciwko „Żabiej studni”, stojąca pierwotnie przy nieistniejącej oranżerii.

- 5.1. rozebranie istniejących, wtórnych elementów architektonicznych fontanny, usunięcie środkowego postumentu (i zabezpieczenie go w magazynie pałacowym)
- 5.2. demontaż zachowanych oryginalnych kamiennych elementów fontanny i poddanie ich pracom konserwatorsko – restauratorskim.
- 5.3. wykonanie nowego doprowadzenia i odprowadzenia wody w systemie obiegu zamkniętego, instalacja dysz wylotowych wodotrysku,
- 5.4. wykonanie kanalizacji umożliwiającej spust wody z fontanny
- 5.5. wykonanie instalacji elektrycznej zapewniającej prawidłową pracę pompy wodnej oraz oświetlenia
- 5.6. wykonanie nowego podłoża zbiornika fontanny wg norm budowlanych
- 5.7. wykonanie ścian cembrowiny wg pierwotnego układu oraz kształtu
- 5.8. rekonstrukcja środkowego postumentu wg materiałów archiwalnych
- 5.9. przeprowadzenie prac konserwatorsko – restauratorskich przy dwóch postumentach stojących po bokach fontanny
- 5.10. rekonstrukcja figur zdobiących postumenty
- 5.11. uporządkowanie terenu wokół fontanny, projekt skweru z ławkami łączącego dwa boczne postumenty

6. Fontanna kamienista, przed pałacem.

- 6.1. oczyszczenie powierzchni kamieni
- 6.2. rozebranie istniejącego, wtórnego zwieńczenia fontanny i zastąpienie go rekonstrukcją wykonaną na podstawie materiałów archiwalnych
- 6.3. wykonanie nowego doprowadzenia i odprowadzenia wody w systemie obiegu zamkniętego, instalacja dysz wylotowych wodotrysku,
- 6.4. wykonanie kanalizacji umożliwiającej spust wody z fontanny
- 6.5. wykonanie instalacji elektrycznej zapewniającej prawidłową pracę pompy wodnej oraz oświetlenia
- 6.6. wykonanie nowego podłoża zbiornika spływającej po kamieniach wody wg norm budowlanych

7. Kaskada wodna na zboczu pałacowej fosy.

- 7.1. oczyszczenie powierzchni kamieni
- 7.2. stabilizacja obłuzowanych i popękanych elementów kaskady, wypełnienie rys, zamknięcie przypadkowych otworów i rekonstrukcja brakujących fragmentów stylizowanego kamiennego rumowiska.
- 7.3. Umieszczenie w dole kaskady, zbiornika wody który pozwalał by na odbieranie spływającej wody i ponowne przepompowanie jej do wylotu wodotrysku w systemie obiegu zamkniętego.
(Zbiornik wody powinien być jak najmniej widoczny, najlepiej jeżeli byłaby to forma niewielkiego oka wodnego którego brzegi licują z powierzchnią fosy.)

**PROPOZYCJA PROGRAMOWA DLA PRAC ZWIĄZANYCH Z KONSERWACJĄ
ZACHOWANYCH KAMIENNYCH ELEMENTÓW POSZCZEGÓLNYCH FONTANN.**
(zachowane, kamienne elementy fontann wykonano z piaskowców w związku z tym
program prac dotyczy tego rodzaju kamieni)

1. Dokumentacja fotograficzna stanu obiektu przed konserwacją.
2. Badania wstępne na obiekcie. Wykonanie prób oczyszczania piaskowca z użyciem skutecznych i bezpiecznych dla oryginalnej powierzchni-metod pozwalających na usunięcie luźnych osadów oraz zabrudzeń.
3. Dezynfekcja kamienia preparatem biobójczym.
4. Oczyszczenie powierzchni kamienia (powierzchnia piaskowca nie wykazuje zmian wietrzeniowych, które uniemożliwiłyby użycie do wstępnego oczyszczenia wody pod ciśnieniem, dlatego też proponuję tą metodę do usunięcia zanieczyszczeń z powierzchni kamienia).
5. Odsolenie obiektu.
6. Wypełnienie rozwarstwień oraz pęknięć.
7. Wykonanie uzupełnień w miejscach spękań i ubytków oraz rekonstrukcja rzeźbiarska brakujących elementów(większe ubytki proponuję zrekonstruować metodą flekowania, mniejsze przy wykorzystaniu zaprawy mineralnej).
8. Scalenie kolorystyczne powierzchni obiektu.
9. Hydrofobizacja strukturalna.
10. Sporządzenie 1 egzemplarza dokumentacji konserwatorskiej wg uzgodnionego wcześniej zakresu.